

tekler nitelikte sayıldığını kaydeder (*ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 286-287). Ona göre Halep'teki Esediyye'nin bir Şâfiî medresesi olması İbn Habîb ile İbn Hatîb'î Nukrekâr'ın Şâfiî olduğu kanaatine sevk etmiş olabilir; ancak Dimaşk'taki Esediyye Hanefîler'indir, bundan dolayı Hanefî olması da muhtemeldir (*a.g.e.*, II, 288). İbn Kâdî Şühbe'nin verdiği bilgilerden Nukrekâr'ın halef ve selefinin Şâfiî âlimleri olduğu anlaşılabilir, birlikte Nuaymî, Halep'teki medresede her iki mezhebe göre öğretim yapıldığını belirtmektedir (*ed-Dâris*, I, 152, 473). Sonuç olarak Nukrekâr'ın mezhep mensubiyetini belirleme konusunda ders verdiği medreselerden çok kendi şahsî görüşleri önem kazanmaktadır. Nukrekâr, *Şerhu'l-Menâr*'da gerek Ebû Hanîfe'den ve Hanefî ulemâsından gerekse Şâfiî'den ve onun mensuplarından söz ederken "Ebû Hanîfe'nin / Şâfiî'nin ashâbı, Hanefîler / Şâfiîler, Hanefî meşâyihî" gibi ifadelerle kendini dışarıda tutan bir üslûp kullansa (meselâ bk. 7^b, 9^a, 11^b, 30^a, 43^a, 47^a, 49^b, 64^b, 74^b, 76^a, 77^a) ve zaman zaman her iki mezhep imamını ve ulemâsını eleştirse de (vr. 5^a, 7^a, 7^b, 11^a, 31^b, 32^a, 48^b, 64^b, 65^b, 70^a, 73^a, 74^b, 77^a, 105^a, 113^b) muhtelif vesilelerle Şâfiî mezhebindeki görüşü anarken "Şâfiî'ye göre ... bize göre, Şâfiî'nin ashâbına göre ... bize göre, onların görüşü ... bizim görüşümüz" gibi Hanefî mezhebine mensup olduğunu gösteren ifadelerle yer vermektedir (vr. 18^a, 18^b-19^a, 65^b, 78^b, 79^b, 83^b-84^a, 86^b, 94^b, 98^b, 99^a, 103^a, 104^b). Hanefî usulüne dair iki eser üzerine şerh yazmış olması da bunu teyit eder mahiyettedir.

Eserleri. 1. *Şerhu Tenkîhi'l-uşûl*. Hanefî fakihî Sadrüşşerîa'nın eseri üzerine kaleme alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 473, Beşir Ağa, nr. 197; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 967). Telifi 771 yılı Şevvalinde (Mayıs 1370) tamamlanan bu şerhe İbn Kutluboğa bir hâşiye yazmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 499). 2. *Şerhu'l-Menâr*. Hanefî fakihî Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin *Menârü'l-envâr* adlı eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 760; Yûsuf Ağa, nr. 187). 3. *Şerhu's-Şâfiye*. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in sarfa dair eserinin şerhidir (İstanbul 1266, 1273, 1293, 1320). 4. *Şerhu'l-Lübâb*. Tâceddin Muhammed b. Muhammed el-İsferâyî'nin *el-Lübâb fi 'ilmi'l-irâb* adlı eserinin şerhi olup Kâtib Çelebi şerhin adını *el-'Ubâb* şeklinde kaydeder (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1544; yazmaları için bk. Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6415, 6445; Süleymani-

ye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 390, Fâtih, nr. 5017, 5018, Yenicami, nr. 1087; İÜ Ktp., AY, nr. 4581, 6415, 6445; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4595). Hamdî el-Mârid, Dimaşk Üniversitesi'nde bir yüksek lisans tezi yaparak eseri neşre hazırlamıştır (Tâceddin Muhammed b. Muhammed el-İsferâyî'nin, neşreden giriş, s. 6). 5. *Şerhu Lübbi'l-elbâb*. Tâceddin Muhammed b. Muhammed el-İsferâyî'nin nahve dair eserinin şerhi olup çok sayıda nüshası günümüze ulaşmıştır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5005, 5006, 5008, 5009, 5010, 5011, 5012, 5013; Esad Efendi, nr. 3096; Hacı Mahmud Efendi, nr. 5930; Kadızâde Mehmed, nr. 492, 493; Kılıç Ali Paşa, nr. 953, 954; Lâleli, nr. 3423; Serez, nr. 3344, 3345). Ahmed b. Abdullah Kırımı bu şerh üzerine bir hâşiye kaleme almıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1545). 6. *Şerhu Telhîsi'l-Miftâh*. Hatîb el-Kazvî'nin belagata dair eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa, nr. 1022). 7. *Şerhu'l-Fevâ'id-i-dî'î-Ğıyâsiyye*. Adudüddin el-İcî'nin, Sekkâki'nin *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserinin meânî, beyân ve bedîe dair kısımlarını ihtisar ettiği eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2237). 8. *Şerhu Kaşidetü Bânet Sü'âd*. Kâ'b b. Zühre'nin *Kaşidetü'l-bürde* adıyla meşhur olan manzumesinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5305; İÜ Ktp., AY, nr. 3073). 9. *Şerhu Kaşidetü'l-Büstî*. Ebû'l-Feth Ali b. Muhammed el-Büstî'nin *el-Kaşidetü'n-nûniyye* (*Kaşidetü 'unvânî'l-hikem*) adlı kasidesinin şerhi olup çok sayıda yazması günümüze ulaşmıştır (İÜ Ktp., AY, nr. 1569; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 3897; Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 458, Âşir Efendi, nr. 428, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1777, Cârullah Efendi, nr. 1705, Esad Efendi, nr. 2756, Fâtih, nr. 5431, Hâlet Efendi, nr. 799, Hamidiye, nr. 551, Lâleli, nr. 3707). 10. *Şerhu't-Teshîl fi'n-nahv*. İbn Mâlik et-Tâî'nin *Teshîlül-fevâ'id* adlı eserinin şerhidir (Abdullah Muhammed el-Habeşî, I, 586). 11. *Şerhu Hırzî'l-emânî*. Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtîbî'nin eş-Şâtîbiyye ismiyle meşhur *Hırzül-emânî* adlı kıraate dair eserine yazdığı şerhtir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 649). *Zübdetü'l-irâb: Şerhu İzhârî'l-esrâr* adlı eserin (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3347) Nukrekâr'a nisbet edilmesi yanlıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nukrekâr, *Şerhu'l-Menâr*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 760, tür.yer.; Tâceddin Muhammed b. Muhammed el-İsferâyî'nin, *el-Lübâb fi 'ilmi'l-irâb* (nşr. Şevki el-Maarrî), Beyrut 1996, neşreden

girişi, s. 5-6; İbn Habîb el-Halebî, *el-Muntekâ min Dürretü'l-eslâk* (nşr. Abdülcebbar Zekkâr), Dimaşk 1420/1999, s. 343, 352, 444; İbn Kâdî Şühbe, *et-Târîh* (nşr. Adnân Derviş), Dimaşk 1994, III, 460; a.m.lf., *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Abdülâlim Hân), Beyrut 1407/1987, III, 109-110, 141-143; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 286-289; a.m.lf., *İnbâ'ü'l-gumr*, I, 118-119; Süyûtî, *Buğyetü'l-uu'ât*, II, 54; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Dimaşk 1367/1948, I, 152, 473; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 186-187; *Keşfü'z-zunûn*, I, 499, 649; II, 1021, 1330, 1544, 1545-1546; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 242; Brockelmann, *GAL*, I, 371; *Suppl.*, I, 520; II, 21; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 467; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 271-272; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, VI, 108; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'elîfîn*, IV, 1775-1776; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-sürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 378, 586, 623, 668-669; III, 1517-1519; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, IV, 97.

TAHSİN ÖZCAN

NUKUD

(bk. NAKİT).

NU'MÂN b. BEŞİR

(النعمان بن بشير)

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) en-Nu'mân b. Beşir b. Sa'd el-Hazrecî (ö. 64/684)

Ensar arasında
hicretten sonra doğan
ilk çocuk, sahâbî.

Hicretten on dört ay sonra (Rebîülâhîr 2 / Ekim 623) dünyaya geldi. Iraklılar, onun Resûl-i Ekrem'den epeyce hadisi bizzat duyduğunu belirtmesinin bakarak daha önce doğmuş olabileceğini ileri sürmüş, Bu-hârî de hicret yılında dünyaya geldiğini belirtmiştir. Resûl-i Ekrem'e biat eden kadınlardan olan annesi Amre bint Revâha, Nu'mân'ı Hz. Peygamber'in yanına götürerek tahnik yaptırdı ve ona dua etmesini istedi. Nu'mân İslâmiyet'in ilk yıllarında müslüman olan bir aile ortamında büyüdü. Resûlullah'ın kumandanlarından olan babası Beşir Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere bütün gazvelerde bulundu. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Medineliler ensardan birinin halife olmasını istediği halde o Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini savundu ve ona biat etti. Kaynaklarda kendisinden rivayette bulunan Muhammed, Humeyd, Beşir, Abdüsselâm, Hakem, Yezid adlı oğulları ile her ikisi de şair olan Hamîde ve Amre adlı kızlarının adı geçmektedir (Kehhâle, I, 298-302; III, 360-361). İbn Şihâb ez-Zührî'nin hocala-

rından olan oğlu Muhammed ile Ebân b. Beşir ve Hakem b. Abdüsselâm adlı torunları da muhaddistir.

Nu'mân b. Beşir, yaşının küçüklüğü sebebiyle âlimlerin çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'den çok az hadis dinlemiş, bu sebeple hadisleri naklederken, "Helâl bellidir, haram da bellidir" hadisi dışında (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 448) semâa de- lalet eden lafızlar yerine "Allah resulü buyurdu ki" ifadesini kullanmış (İbn Asâkir, LXII, 119), rivayet ettiği 124 hadisin çoğunu dayısı Abdullah b. Revâha, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'den öğrenmiştir. Bu hadislerden beşi *Şahîhayn*'de, biri sadece *Şahîh-i Bu- ħârî*'de, dördü sadece *Şahîh-i Müslim*'de yer almıştır. Ayrıca Hâkim en-Nisâbü'rî, onunla ilgili olayların anlatıldığı rivayetlere ve kıyametten önceki fitnelere bahseden bir hadisine yer vermiştir (*el-Müstedrek*, III, 610-611). Kendisinden hadis rivayet eden pek çok tâbiî arasında Şa'bî, Simâk b. Harb, Ebû Kîlâbe el-Cermî, Ebû İshak es-Sebî, Urve b. Zübeyr, İbn Âmir gibi âlimler bulunmaktadır.

Halife Muâviye'nin kumandanlarından olan Nu'mân b. Beşir, Suriye ve el-Cezire valiliğine, daha sonra da Kûfe valiliğine tayin edildi. Ancak Hz. Hüseyin yanısı olduğu gerekçesiyle dokuz ay sonra Yezid tarafından görevinden alındı. Buhârî onun Kûfe valiliğinin yedi ay devam ettiğini belirtir. Muâviye'nin Nu'mân'ı Kûfe valiliğinden Humus valiliğine naklettiği de kaydedilmektedir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 448). Nu'mân, Kûfe valiliğinden azledildikten sonra oğlu Muhammed ile birlikte Dimaşk'a yerleşti; Ebû'd-Derdâ ve Fedâle b. Ubeyd'in ardından Dimaşk kadılığı görevine getirildi. Yezid b. Muâviye ve Yezid'in yerine geçen oğlu Muâviye döneminde de Dimaşk'ta yaşadı. Daha sonra Abdullah b. Zübeyr'in yanına geçti. İbnü'z-Zübeyr kendisini Humus valisi olarak görevlendirince halkı İbnü'z-Zübeyr'i desteklemeye davet etti. Mervân b. Hakem'in halife olması ve taraftarlarının Dahhâk b. Kays'ı Mercirâhit'te şehid etmesinin ardından Humus halkı ona isyan etti. Nu'mân, Humus'tan kaçmaya çalışırken 64 yılı Zilhicce ayının ortalarında (Ağustos 684 başları) Humus'un köylerinden Bîrîn'de katledildi. Onun 65 (684) yılının ilk ayında öldürüldüğünü söyleyenler de vardır. Endülü's'teki Benî Abdüsselâm'ın Nu'mân'ın neslinden geldiği anlaşılmaktadır (*DİA*, I, 129).

Yezid'in nedimi olan Ernevî devri hristiyan Arap şairlerinden Ahtal, Ehl-i beyt'i

ve ensarı yeren şiirler söylemeye başlayınca Nu'mân b. Beşir onu Halife Muâviye'ye şikâyet etmiş, bunun üzerine halife Ahtal'ın dilini kesmek istemiştir, ancak Yezid araya girerek onu kurtarmıştır (*DİA*, II, 183). Nu'mân b. Beşir, Halep'le Humus arasında bulunan Maarre'den geçerken bir oğlu burada vefat edip defnedilmiş, daha sonra bu yer Maarretünnu'mân diye anılmıştır (Yâkût, V, 156).

Hz. Peygamber'in şairlerinden olan dayısı Abdullah b. Revâha ile annesi Amre bint Revâha'nın şiir söyleme kabiliyeti Nu'mân b. Beşir'e ve çocuklarına da intikal etmiş, Nu'mân'ın şiirleri bir divan hacmine ulaşmıştır. Hâlid b. Külsûm (II./VIII. yüzyıl) bu şiirleri *Mecmû'û şî'ri'n-Nu'mân* adıyla bir araya getirmiştir (Sezgin, II, 354). Şiirler, Fritz Krenkow tarafından *Şî'rü'n-Nu'mân b. Beşir el-Enşârî ve Bekir b. 'Abdi'l-'aziz b. Ebî Dülel el-'İclî* (Delhi 1337), Yahyâ el-Cübûrî tarafından *Şî'ru Nu'mân b. Beşir el-Enşârî* (Bağdat 1388/1968; Küveyt 1406/1985) adıyla yayımlanmıştır. Çok iyi bir hatip olduğu belirtilen Nu'mân'ın vahşice katledilmesi ve başının ailesine gönderilmesi üzerine kızları Amre ve Hamîde'nin söylediği mersiye yer tabakat kitaplarında yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 53-55; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 75; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 444; İbn Kâni, *Mu'cemû's-şahâbe* (nşr. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâti), Medine 1418/1997, III, 143-144; İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. Merzûk Ali İbrâhim), Beyrut 1408/1987, s. 87; a.mlf., *eş-Şîkât*, I, 148; III, 409-410; VIII, 151; Rabaî, *Târîhu mevlidü'l-'ulemâ' ve vefeyâtihim* (nşr. Abdullah Ahmed b. Süleyman el-Hamed), Riyad 1410, I, 90; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 610-611; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 363-365; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 550-555; Bâci, *et-Ta'dil ve't-tecrîh li-men ħarrece lehü'l-Buĥârî fi'l-Câmi'i's-şahîh* (nşr. Ebû Lübbâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986, II, 775; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXII, 111-128; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, I, 526; V, 156; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 326-329; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 411-416; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî* (Hatîb), s. 500; a.mlf., *el-Şâbe*, III, 559; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 492; X, 447-449; Sezgin, *GAS*, II, 354-355; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, I, 298-302; III, 360-361; Muhammed ez-Zühaylî, *Merci'u'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 59; Yahyâ el-Cübûrî, *Şî'ru Nu'mân b. Beşir el-Enşârî*, Küveyt 1406/1985; Abdüsselâz eş-Şeyh, *A'lâmü'l-ĥuffâz ve'l-muĥaddişîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, II, 352-366; Sargon Erdem – Hulusi Kılıç, "Abdullah b. Revâha", *DİA*, I, 129; Azmi Yüksel, "Ahtal", a.e., II, 183; Mustafa Fayda, "Amre bint Revâha", a.e., III, 96; K. V. Zettersteen, "al-Nu'mân b. Başîr", *El²* (İng.), VIII, 118-119.

İBRAHİM HATİBOĞLU

NÛMAN ÇELEBİ CİHAN

(1885-1918)

Eski Kırım başmüftüsü
ve başbakanı.

Kırım'ın kuzeyindeki Sonak köyünde doğdu. Babası İbrâhim Çelebi, annesi Cihanşah'tır. İlk öğrenimine köyünde başladı, Ruslar buradaki okulu kapatınca Canköy dolayındaki Akdoğru Medresesi'ne devam etti. Daha sonra Akmescid Rüşdiyesi'nde ve Bahçesaray'daki Zincirli Medrese'de okudu. Bu arada Kırım âlimlerinden Mustafa Efendi'den özel dersler aldı. Daha öğrenciyken *Tercüman* gazetesini okumaya ve İstanbul'dan gelen edebî eserleri incelemeye başlamıştı. Babasının kendisini içkiye verip borca girmesi, topraklarını ve bütün varlığını elden çıkarması Nûman Çelebi'yi oldukça etkiledi ve sefaleti bizzat yaşayarak öğrendi. Abdürreşid Mehdî'nin *Vatan Hâdimi* gazetesini okuyup Rus inkılâpçılarının nutuklarını dinleyerek inkılâpçı fikirler edindi. Gaspıralı İsmâil Bey'den ve 1905 gençliğinden halkçılığı ve inkılâpçılığı, Rus ve Türk inkılâpçılarından gizli çalışma usullerini öğrendi. Akrabalarından Abdülhalim Çelebi ve Ebûbekir Çelebi'nin yardımıyla 1906'da İstanbul'a gitti. İstanbul'da Mercan İdâdîsi'ne devam etti, ardından ilâhiyat ve hukuk tahsil etti. İstanbul'da bulunduğu süre içinde arkadaşları Câfer Seydahmet Kırimer, Âlim Seyid, Abdürrahim Sükûtî ve Abdülhakim Hilmi Ârifzâde ile birlikte Genç Türkler'in Fransa ve Mısır'da çıkardığı gazete ve yayınları, Türkçüler'in eserlerini gizlice okuyarak hürriyet ve inkılâp konularında yeni fikirler edindi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânıyla gelen hürriyet havası içinde Kırmı gençler değişik konferansları, hatta millet meclisi toplantılarını bile izleme fırsatı buldular.

2 Ocak 1908'de Nûman Çelebi ve arkadaşları Talat Paşa'nın yardımıyla Kırım Talebe Cemiyeti'ni faaliyete geçirdiler. 1909 sonlarında Vatan Cemiyeti'ni kurdular. Kırım'da medreselerin, dinî yönetimin, vakıfların ıslahı gibi konularda yazdıkları beyannâmeleri gizlice Kırım'a gönderip halk arasında yaydılar. Faaliyetlerini Nûman Çelebi'nin Karagümrük'teki evinde yürüten Vatan Cemiyeti, teröre başvurmamayı ve hiç kimseye zorla iş yüklememeyi prensip edindiği gibi çeşitli yayınlar yapmaya da ağırlık verdi. Abdülhakim Hilmi Ârifzâde *Gülbün-i Hanân yahud Kırım Târîhi* (İstanbul 1327), Nûman Çelebi *Karılgaçlar Duası* (İstanbul 1328), Câfer Seydah-